Elina Hirvonen

Kirjailija, elokuvantekijä
hirvoelina@gmail.com
0503398669

SUOMEN TULEVAISUUDEN HAASTEET

”Minulla ei ole tässä yhteiskunnassa mitään paikkaa”

Syrjään joutuneet lapset ja nuoret ja Suomen lupaus

”Haluaisin elää tavallisesti”

Perjantaina 8.2. kävelin illalla työhuoneelta kotiin. Postitalon kulmalla minua vastaan käveli nuori mies ja pyysi rahaa päästäkseen hostelliin yöksi. Hän vaikutti niin huonovointiselta, että kysyin mikä hänen tilanteensa oli, ja haluaisiko hän jutella.

Vein hänet syömään ja hän kertoi tilanteestaan näin: hän on 21-vuotias, ollut 4-vuotiaasta asti huostassa vaihtuvissa laitoksissa, laitosten myötä ovat vaihtuneet myös koulut. Lastensuojelun jälkihuolto päättyi ja äiti kuoli huumeisiin vähän aikaa sitten, rikollisjengeissä liikkuvaa isäänsä hän ei tunne juuri lainkaan.

Hän on asunnoton, menettänyt Nuorisosäätiön asunnon nopeasti "omien mokien" takia, koukussa bentsodiatsepiineihin, joilla alkoi vuosia sitten lääkitä itse ahdistustaan, hänellä ei ole koskaan ollut muuta kotia kuin laitos eikä elämässään yhtäkään turvallista, pysyvää aikuista.

Hänellä oli liian ohuet vaatteet, koko omaisuus pienessä repussa, takana yksi vankilatuomio ryöstöistä, edessä toinen. "Mä haluaisin päästä tästä kaikesta irti vielä, kun oon nuori", hän sanoi. "Haluaisin elää tavallisesti." Soitin SPR:n Nuorten turvataloon ja kävimme siellä juttelemassa siitä mitä voisi tehdä. Päihteiden takia hän ei voinut jäädä sinne yöksi, joten maksoin hänet hostelliin, sain hänen henkilötietonsa ja sosiaalityöntekijän nimen, jätin hänelle yhteystietoni ja sanoin, että jos hän kaipaa aikuista, jolle jutella, voin olla se aikuinen. Koko viikonlopun yritin selvittää, mikä voisi olla hänen polkunsa "irti" - laihoin tuloksin.

Nuori mies käveli elämääni juuri, kun olin pohtimassa tätä valiokuntalausuntoani. Halusin puhua asioista, joista opettajat, sosiaalityöntekijät ja päiväkotien työntekijät ovat puhuneet paljon, mutta jotka eivät taivu yhteen selkeään käppyrään: vaikka suomalaisten nuorten hyvinvointi on keskimäärin kasvanut vuosien ajan, niillä nuorilla, joilla menee huonosti, menee yhä huonommin.

Tämän yhden miehen tarinaan kiteytyy paljon siitä, mitä huono-osaisuus konkreettisesti voi tarkoittaa: lastensuojelun asiakkuus, laitoksiin sijoittaminen, päihdeongelmat, asunnottomuus, turvallisen aikuisen puute, arjen taitojen puute, edessä oleva vankilatuomio.

Tarina ei ole ainutlaatuinen, vaan samankaltaisia nuoria on paljon. Suomen tulevaisuuden haaste, johon ei tällä hetkellä kiinnitetä riittävästi huomiota, on ymmärtää keitä nämä nuoret ovat, mitä heille on tapahtunut ennen tätä hetkeä, miten heidät saataisiin yhteiskuntaan ja miten pitäisi toimia, jotta heikoimpiin lähtökohtiin syntyneistä lapsista ei kasvaisi huono-osaisimpia aikuisia.

Tämä on haaste kolmesta syystä:
Inhimillisyys.
Talous.
Yhteiskunnallinen luottamus ja yhteiskunnan kyky selviytyä kriiseistä.

Asiat, jotka eivät taivu sanoiksi

Lasten ja nuorten syrjäytymistä on tutkittu valtavasti, mutta aina kun luen niitä tutkimuksia, tulee olo, että tavoitetaanko tässä lainkaan sitä todellisuutta, mitä yritetään kuvata? Kun sanotaan, että ”lapsi ei saa kodin tukea”, tietääkö sanojat mitä se tarkoittaa? Ei se tarkoita, että vanhemmat ei muista auttaa läksyissä, vaan se saattaa tarkoittaa, että lapsi joutuu käytännössä huolehtimaan itsestään yksin. Siinä koulussa mitä nyt seuraan, rikkinäinen perhe ei tarkoita, että vanhemmat on eronneet, vaan esimerkiksi sitä että äiti ei pääse hakemaan lasta, koska on oikeudenkäynnissä todistamassa huumejutuissa, tai että lapsi haetaan sijoitettavaksi suoraan koulun ovelta.

Näin luonnehti toimittaja Reetta Räty itähelsinkiläisten koulujen todellisuutta. Hän tutkii yhdessä historiantutkija Miika Tervosen ja sosiologi Johanna Niemen kanssa vuosaarelaisten koulujen arkea osana Koneen Säätiön Jakautuuko Suomi -projektia. Ryhmä on seurannut koulujen arkea neljän vuoden ajan ja haastatellut kaikki koulujen henkilökuntaan kuuluvat ihmiset.
”Opettaja toisensa jälkeen sanoo, että huolettaa enemmän kuin ennen. Jako on jotain, joka ei palaudu materiaan, kyse ei ole siitä olisiko sosiaaliturvan varassa elävällä ihmisellä mahdollista tehdä ravitsevaa ruokaa lapsilleen vaan turvasta, sosiaalisesta pääomasta ja tulevaisuudenuskosta.”

Viime viikkojen keskustelua eriarvoisuudesta on hallinnut keskustelu siitä, miten tilastoja tulkitaan: näkyykö tilastoissa eriarvoisuuden kasvua vai ei? Jos kasvu ei näy tilastoissa, onko sitä, ja missä se on?

Nyt tilastoissa näkyy tällaisia asioita:

Vaikka asunnottomuus Suomessa vähenee, alle 25-vuotiaiden suhteellinen ja absoluuttinen asunnottomuus kasvaa koko ajan. Vuonna 2018 alle 25-vuotiaita asunnottomia oli Suomessa 1585, lähes 13 prosenttia edellisvuotta enemmän.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien suomalaisten määrä on laskenut 2000-luvulla, mutta yhä useampi työkyvyttömyyseläkkeelle jäänyt on nuorista ikäluokista. Vuonna 2017 eläkkeellä oli joka viideskymmenes 20-34-vuotias suomalainen, yhteensä 23 000 ihmistä.

Myös nuorimpien, alle 20-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeellä olevien ihmisten määrä on moninkertaistunut 2000-luvu alusta.

Nuorten kohdalla mielenterveyden ongelmat ovat merkittävin työkyvyttömyyden syy.

Aihetta tutkineet työterveyslaitoksen tutkijat kirjoittivat vuonna 2015 näin:

Kuntoutustukipäätöksen saaneilla nuorilla oli taustalla pitkä ja vakava sairaushistoria: kaksi kolmasosaa oli ollut psykiatrisessa sairaalahoidossa ja viidesosalla oli taustalla itsemurhayritys.

Peruskoulun tasa-arvo on murenemassa. Oppimistulosten ero heikoimmin ja parhaiten pärjäävien ryhmien välillä on kasvanut, samoin oppilaiden sosioekonomisen taustan yhteys oppimistuloksiin.

Kaikkien näiden tilastojen takana on asioita, jotka eivät taivu yhteen käppyrään, mutta joihin yhteisen katseemme pitäisi kiinnittyä tarkemmin. Tällaiset asiat toistuvat lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ihmisten, opettajien, päiväkotien työntekijöiden ja lastensuojelun työntekijöiden puheissa. Niissä puheissa on toistuu hätä lapsista ja nuorista, joilla menee kaikkein huonoimmin, eikä kenelläkään ole riittävästi resursseja ottaa kiinni.

Näin kertoo suuren espoolaisen koulun rehtori:

Meidän koulussa erot lasten välillä ovat huikeita, ja lapset ovat aivan pienestä asti tietoisia niistä. Osa tuodaan koulun pihalle sadan tonnin autoilla, osa huolehtii vaatteistaan ja syömisestään itse ekaluokkalaisesta lähtien. Osa käy lomilla sukeltamassa vanhempien kanssa, osa viettää koko loman yksin kotona. Nämä lapset ovat tietoisia rajoista, he pysyvät omissa porukoissaan, ja heikoimpiosaiset ajattelevat, ettei heillä koskaan ole samoja mahdollisuuksia kuin muilla. ”Mä tiedän, että tässä maailmassa ei ole mulle mitään paikkaa”, kuvasi yksi ekaluokkalainen lapsi tilannettaan itse.

Lasten ja nuorten syrjäytymisestä ja huono-osaisuudesta puhutaan paljon, ja sitä tutkitaan paljon. Mutta mikään mikä tapahtuu lapsille ja nuorille ei ole muusta yhteiskunnasta erillinen ilmiö. Kaikkien näiden lasten ja nuorten elämässä on aikuisia, jotka joko saavat tai eivät saa tarvitsemaansa tukea. Ja kaikista heistä kasvaa aikuisia, jotka joko saavat tai eivät saa tarvitsemaansa tukea.

Lasten ja nuorten kasvaneiden hyvinvointierojen, ongelmien kasautumisen ja huonoimmin voivien tilanteen huonontuminen liittyvät siihen, mitä yhteiskunnassa muuten tapahtuu, miten aikuiset voivat, onko heillä töitä, tulevaisuudenuskoa, mahdollisuus apuun, kun sitä tarvitaan.

Miksi tulevaisuutta ajatellen katseen pitäisi kohdistua huonoimmin voiviin lapsiin ja nuoriin:

Inhimillisyys ja ihmisen arvo. Tietysti.
Talous. Korjaavat palvelut ovat kalliimpia kuin ennaltaehkäisevät. Vankilan tai työkyvyttömyyden hinta. Huoltosuhteen heikkeneminen. Pienessä maassa ei varaa hukata yhdenkään lapsen potentiaalia.

Suomen lupaus. ”Maailmalla suunta on sama. Muualla koulujen eriytyminen on normaalia.” Niin on. Mutta meidän lupaus on toinen – ja juuri se on meidän vahvuus sekä sisäisesti että globaalisti. Kaikkialla maailmassa ihmiset hiljentyvät kuuntelemaan Suomen tarinaa siitä miten pieni, köyhä maa nousi yhteiskunnaksi, jossa lähtökohdat eivät määritä mitä ihmisestä voi tulla. Se tarina on meidän vahvuus, niin kauan kuin se on totta.

Yhteiskunnan resilienssi muutosten ja kriisien aikana. Ilmastonmuutos, konfliktit, siirtolaisuus, suomalaiseen yhteiskuntaan vaikuttavat globaalit haasteet, joihin reagoitava. Yhteiskunnan suunnan ratkaisee se, mitä emme näe. Mitä enemmän yhteiskunnassa ”vihan taskuja”, sitä hauraampi on sisäinen turvallisuus. Mitä vahvempi kansalaisten keskinäinen luottamus, sitä vahvempina kohtaamme kriisit.

Liberaali demokratia globaalissa kriisissä, joutuu tulevaisuudessa puolustamaan olemassaoloaan. Afrikan maissa katseet kääntyneet Kiinaan, ratkaisuna ei näyttäydy liberaali demokratia, vaan autoritäärisyys. Demokratian tila maailmassa kapenee, joudumme puolustuskannalle. Demokratian puolustaminen vaatii yhteiskunnallista luottamusta. Autoritäärisyyden viehätys, radikalisoituminen seuraa näköalattomuudesta ja luottamuspulasta.